

KIRKLARELİ, ERZURUM ve ARTVİN İLLERİMİZDEN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR

Yard. Doç. Dr. Cevdet ŞANLI

Cumhuriyet'in ilânından sonra, özellikle dil alanında yapılan, daha öncekilerin sonucu olan "sadeleştirme çalışmaları" 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyetinin (daha sonra Türk Dil Kurumu) kurulması ile ağırlık kazanmıştır.

Türk Dil Kurumu, *Tarama Sözlüğü*'nün yanında bir de halk ağzından derlenen kelimelerden oluşan *Derleme Sözlüğü*'nü yayımlamıştır. Alfabetik sıra ile düzenlenen bu sözlük, Türkiye'mizin en ücra köşelerinden derlenmiş kelimeler ile zenginleştirilmiştir.

29.07.1991 tarihinde Türk Dil Kurumu tarafından *Derleme Sözlüğü*'ne ek olacak cilt için görevlendirildik. 30.09.1992 tarihine kadar süren bu zaman dilimi içerisinde, alan olarak kendime seçtiğim Kırklareli ve yöresinde, bunun yanında yakınlarımdan, arkadaş çevremden değişik yörelere ait toplam 100 kelimeyi derledim. Bunların 53'ünü bu makalemize aldık.

Kelimeler, seçilen alanda derlenen metinlerden ve kaynak kişilerin diğer konuşmalarından tespit edildi. Kelimenin anlamını, kelimeyi aldığımız kaynak kişinin cümleleriyle göz önüne koyduk. Böylece kelime hem söyleniş bakımından, hem anlam bakımından o yöreye ait bir durum ortaya çıkardı.

Kelimelerin transkripsiyonunda Türk Dil Kurumundan bize verilen ağız çalışmalarında kullanılan transkripsiyon alfabesini kullandık.

Kelimeleri metinler içerisinde seçerek, bize verilen derleme fişlerine yazdık. Sonra o metinde kullanılan anlamını verdik. Anlamını bilmediğimiz kelimeleri kaynak kişilerden sorarak öğrendik. Böylece daha önce *Derleme Sözlüğü*'ne alınmış kelimeler var ise, bunların farklı anlamlarını da ortaya koymaya çalıştık. Sonuçta aynı söyleniş ve yazılıştaki olan bir kelimenin değişik yörelerde, değişik anlamları olduğunu gördük.

Derlediğimiz kelimeleri tek tek *Derleme Sözlüğü*'nden arayarak, sözlükte mevcut olup olmadığını, mevcut ise gerek söyleniş (ve imlâ); gerek anlam farklılıklarını ortaya koymaya çalıştık. Hem anlam hem de şekil yönü ile herhangi bir fark yoksa bunları almadık; sadece her iki yönden en az biri farklı olanları

fişleyerek derledik. Böylece mevcut *Derleme Sözlüğü*'ne, katkıda bulunmaya çalıştık.

Derlediğimiz kelimeleri, bu yazımızda alfabetik sıra ile veriyoruz. Yalnız bazı örnekleri, çalışmamızın mahiyetini ortaya koyması bakımından ele alacağız:

âdetleme (D.S.'de yok): Diploma, şehadetname, "Atatürk zamanında iki gün gittim mektebe **âdetlememi** alamadım" (Fatma Babacık, 82 yaşında, Dağlı, Kırklareli Merkez İlçe, Koyunbaba köyü).

Bu kelime *Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir; görüleceği üzere **adet**: (Arapça "aded, sayı"), kelimesinden Türkçe eklerle yeni bir isim yapılmıştır.

aramak (D.S.'de yok): İstemek, kız istemek. "Kız verilése u zaman altın **ararlar**, eşâ **ararlar**, nişannık **ararlar**." (Asiye Solmaz, 71 yaşında, Gacal, Kırklareli Merkez İlçe, Yoğuntaş köyü)

Bu kelime hem yazı dilimizde, hem konuşma dilimizde mevcut olmasına rağmen, derleme alanında, kaynak kişi tarafından yukarıda belirttiğimiz anlamda kullanılmıştır.

aylâ (D.S.'de yok): Hatta (edat). "**Aylâ** bobamnâr da gelmişledi." (Zehra Yeşilfidan, 80 yaşında, Kırklareli Merkez İlçe, Eriklice köyü).

Kelimenin kökeni bilinmemekle birlikte, edat olarak kullanımı geniş bir kitleyi içine almaktadır.

çalmak (D.S.'de var, anlamı farklı): Kesmek, yontmak, odun veya tahtaya şekil vermek için işlemek. "Ben on dört yaşımdan beri odun **çalarım**", (M. Salih Yıldız, 89 yaşında, Dağlı, Kırklareli Merkez İlçe, Koyunbaba köyü).

Kelime yazı dilimizde olumsuz anlamda "aşırmaq, çalmak, hırsızlık etmek" anlamında ve, benzerlik arz eden durumlar için kullanılmaktadır.

dâkin: Hâlâ, henüz. "Bi çocum var kırk altı-kırk yedi yaşında **dâkin** evlenmedi", (Ayni Yavuziğit, 83 yaşında, Yugoslavya göçmeni, Kırklareli Merkez İlçe, Eriklice köyü.)

Kelime "**daha ki**" kelimelerine **-n** vasıta hâli ekinin eklenmesi ile meydana getirilmiş olsa gerek.

otarmak : Hayvan otlatmak. "Ben o zamannar küçüktüm ayvan **otarırdım**.", (Fettane Güzelel, 75 yaşında, Kırklareli Merkez İlçe, Paşayeri köyü.)

Kelime "ot" isminden "-ar" yapım eki ile türetilmiştir.

temriler: Günler, zamanlar, vakitler. "Bobam da o **temriler** arman düvüdü be olum.", (Mehmet Olgun, 90 yaşında, Gacal, Kırklareli Merkez İlçe, Koyunbaba köyü).

verinkār ol- : Verici olmak, vermeye istekli olmak

"Kız isteme gittik **verinkār oldular**.", (Ayni Yavuziğit, 83 yaşında, Yugoslavya göçmeni, Kırklareli Merkez İlçe, Eriklice köyü).

Görüleceği üzere Türkçe "**ver-**" fiilinden önce "**-n**" ile isim yapılmıştır. Daha sonra da Farsça "**kār**" kelimesi ile birleştirilerek "olmak" yardımcı fiili ile yeni bir kelime teşkil edilmiştir.

zontirik: Gündelik yaşayan, vurdum duymaz adam (argo). "Asan dayım da tam **zontirikti**.", (Aziz Şanlı, 51 yaşında, Gacal, Kırklareli Vize İlçesi, Çüvenli köyü).

Bu kelime argoda kullanılan yabancı kökenli bir kelime olsa gerek.

DERLENEN KELİMELEİN ALFABETİK SIRA İLE DİZİNİ:

ādetleme	: Diploma, şهادetname, Kırklareli, (D.S.'de yok).
amıt	: Hamut, arabaya koşulan at ve benzeri hayvanların boynuna takılan koşum, (D.S.'de var, anlamı farklı).
aramak	: İstemek, kız isteme, Kırklareli, (D.S.'de var, anlamı farklı).
armanleyin	: Harmanda, harman zamanı, Kırklareli (D.S.'de yok).
aş	: Çorba, Erzurum (D.S.'de var, anlamı farklı).
aş yapmak	: Çorba pişirmek., Erzurum (D.S.'de var anlamlı farklı).
avulluk	: Avlu, evin dış kısmı, Kırklareli (D.S.'de yok).
aykacı	: Avcılıkta avın ortaya çıkması için taklidi sesler çıkaran kimse veya kimseler, Kırklareli (D.S.'de yok).

- aylā** : Hatta (edat), Kırklareli (*D.S.*'de yok).
- aylamak** : Taklidî ses çıkararak bağırarak; özellikle avcılık yapanların avı ürkütmek için bağırmaları. Kırklareli (*D.S.*'de var, anlamı farklı).
- benirmek** : Belirmek, birdenbire ortaya çıkmak, Kırklareli (*D.S.*'de yok).
- bordo (porto)** : İki kanatlı büyük sokak kapısı, Kırklareli (*D.S.*'de var, şekli farklı).
- bunut getmek** : unutmak, unutmuş olmak, Kırklareli (*D.S.*'de yok).
- caman** : Damacana, küp vb. içine su veya içki konulan büyük cam küp, Kırklareli (*D.S.*'de var, anlamı farklı).
- çalmağ** : Kesmek, yontmak, odun veya tahtaya şekil vermek için işlemek., Kırklareli (*D.S.*'de var, anlamı farklı).
- dākin** : Hâlâ (edat), Kırklareli (*D.S.*'de yok).
- dümüç sıkmağ** : Ekmek arasına peynir koyup yemek, Erzurum, (*D.S.*'de yok).
- fıdıka** : Temizlikte aşırı titiz olan kimse; konuşması hırıltılı olan kimse, Artvin (*D.S.*'de yok).
- fizah etmek** : Çocuğun bağırması, ağlaması, Erzurum (*D.S.*'de var, anlamı farklı).
- gücenmek** : Üzülmek, kızmak, darılmak, Kırklareli (*D.S.*'de var, anlamı farklı).
- hidin** : Vakit, zaman, devir, Kırklareli, (*D.S.*'de yok).
- istikan** : Bardak, çay bardağı, su bardağı, Erzurum, (*D.S.*'de yok).
- katlavağ** : Takla, takla atma, Kırklareli, (*D.S.*'de yok).
- kıcımak (gıcımak)** : Kırılmak, küçük çocuklar için kullanılan azar, Erzurum, (*D.S.*'de var anlamı farklı).
- kışkıç** : Çamaşır mandalı, bir böcek ismi, Kırklareli (*D.S.*'de yok).

- qombaldaq** : Meşe ağaçlarında olan ve yakacak olarak da kullanılan yuvarlak meşe ağacı meyvesi. Kırklareli (D.S.'de yok).
- qorlamak** : Korunmak, muhafaza altına almak; yatakta kişinin sırtının yorganla örtülmesi, Artvin (D.S.'de yok)
- löbiye** : Fasulye, barbunya, Artvin (D.S.'de yok).
- men etmek** : Tamamlamak, bitirmek, Kırklareli (D.S.'de yok).
- momça** : Memur (Bulgarca), Kırklareli (D.S.'de yok).
- oğuq** : O vakit, o zaman, Kırklareli (D.S.'de yok).
- otarmaq** : Hayvan otlatmak, Kırklareli (D.S.'de var, anlamı farklı).
- öklemeq** : Beklemek, Kırklareli (D.S.'de yok).
- öte** : Sonra, Kırklareli (D.S.'de yok)
- palço** : Pejmurde hâlde dolaşan, herhangi bir işte başarı sağlayamayan adam, Kırklareli (D.S.'de yok).
- parpü** : Biber, patlıcan vb. sebzeleri közde veya az ateşte börttürmek, Artvin (D.S.'de yok).
- peçqa** : Soba, küllük, davul ve boru kısmının dışında toprak ve tuğladan yapılan soba, Kırklareli (D.S.'de yok).
- pırnallıq** : Çalılık, bodur ağaçlık, Kırklareli (D.S.'de yok).
- popara** : Kuru ekmeklerin su ile kaynatılması ile yapılan bir çeşit çorbamsı, makarna gibi hamurumsu yemek, Kırklareli (D.S.'de yok).
- pöra yapmaq** : Üst üste koymak, yığmak, Kırklareli (D.S.'de yok).
- sā** : İyi, sağ, diri, güzel, Kırklareli (D.S.'de yok)
- seklem** : Bohça, torba, Kırklareli (D.S.'de var, anlamı farklı).
- sekme sekelek** : Yorgun argın, sallana sallana, Kırklareli (D.S.'de yok).
- şırlan yağ** : Sıvı yağ, ayçiçek yağı, Kırklareli (D.S.'de var, anlamı farklı).

talîga	: Dört tekerlekli beygir arabası, Kırklareli (<i>D.S.</i> 'de var, telâffuzu farklı).
temcit	: Sahur, Kırklareli (<i>D.S.</i> 'de yok).
temriler	: Günler, zamanlar, vakitler, Kırklareli (<i>D.S.</i> 'de yok).
telis	: Çuval, haral, Erzurum (<i>D.S.</i> 'de var, telâffuzu farklı).
vedira	: Kova, su kovası, Erzurum (<i>D.S.</i> 'de var, anlamı farklı).
verinkâr olmak	: Verici olmak, vermeye istekli olmak, Kırklareli (<i>D.S.</i> 'de yok).
zontirik	: Gündelik yaşayan, vurdum duymaz adam (argo), Kırklareli (<i>D.S.</i> 'de yok).
zozik	: Dünya ve ahiret kaygısı olmadan gününü gün eden adam, (argo), Kırklareli (<i>D.S.</i> 'de var, anlamı farklı).

Yukarıda, üzerinde durduğumuz kelimeler ve dizinden de anlaşılacağı üzere, dilin zenginliğinde ağızların payı büyüktür. Dilin ihtiyaçlarının karşılanmasında, derlemenin önemli bir yeri vardır. Özellikle Türkçemizin bu gün içinde bulunduğu yabancı kelime salgınından kurtarılması, yeni kelime ve terimlerin ortaya çıkarılması için derleme şarttır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, bizim derlemiş olduğumuz kelimeler, Türkçemizin zenginlik deryasında bir katre bile değildir. Bunun için Türk Dil Kurumunun üniversitelerle iş birliği yaparak, *Derleme Sözlüğü*'nü geliştireceğine inanıyoruz.